

О.В.Пулим

МИРОТВОРЧА МІСІЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НА БАЛКАНАХ У СКЛАДІ СИЛ ЮНПРОФОР (1992–1995 рр.)

© Пулим О.В., 2000

Висвітлено участь Збройних Сил України у миротворчих операціях ООН на Балканах до підписання угод в Дейтоні (1992–1995 рр.).

This work elucidates the participation of Ukraine Armed Forces in the UNO peace making operations at the Balkans up to the period of signing the agreements in Deiton (1992–1995).

Україна як держава-засновниця ООН і її активний член, виходячи із свого важливого геостратегічного положення, безумовно несе відповідальність за підтримання регіональної та загальноєвропейської безпеки. Тому, природно, вона не могла залишитися осторонь проведення миротворчих операцій під егідою Організації Об'єднаних Націй.

Наша держава бере участь у миротворчих операціях із 1992 року, коли згідно з рішенням Верховної Ради України до колишньої Югославії було відправлено 240-й окремий спеціальний батальйон Збройних Сил України.

Балкани через особливості свого геополітичного положення завжди були і нині залишаються на вістрі зіткнення державних інтересів багатьох провідних держав Заходу і Сходу.

На землях Югославії з'єдналась більшість південних слов'ян – серби, хорвати, боснійські мусульмани та словенці. Серби за віросповіданням – східноправославні, а хорвати – католики, оскільки перші охристиянилися з Константинополя, а останні – з Риму. Боснійці під тиском турків перейшли до ісламу.

У січні 1946 року була прийнята Конституція, яка проголосила Югославію союзною державою, яка складалася з шести народних республік: Сербії (з двома автономними утвореннями – Воєводіна і Косово, які у 1974 році налічували 8,7 млн. осіб, з яких 71 % були серби, 12 % албанці, головним чином у Косово), Хорватії, Словенії, Боснії та Герцеговини, Македонії і Чорногорії [1].

У 1990 році у всіх республіках відбулися багатопартійні вибори в республіканські та місцеві органи влади, в ході яких перемогу одержали політичні сили націоналістичного напрямку. В боротьбі за владу етнократи скористалися невдоволенням народу, який опинився в лещатах кризи, підняли прапор сепаратизму та обрали курс на максимальну самостійність своїх республік.

Перехід до політичного плюралізму відбувався в Югославії у 1990 році на фоні загострення міжнаціональних протиріч, які призвели до розпаду федерації. У 1991–1992 роках Словенія, Хорватія, Боснія та Герцеговина, Македонія проголосили себе незалежними державами.

Відхід республік від Белграду, проголошення ними незалежності, протидія федеральному керівництву, яке діяло під диктовку Сербії, прагнення сербського населення Хорватії, Боснії та Герцеговини до приєднання до Югославії (читай Сербії), міжнаціональні конфлік-

ти, які потім переросли у повномасштабну війну – все це створило такий вузол протиріч, який розрубати було неможливо, а розв'язати надмірно важко.

600 тисяч сербів, які жили в Хорватії у районах Країна та Баранья, не погодилися стати хорватськими громадянами другого сорту і вимагали автономії та права на самовизначення. У битвах, які розгорнулися, взяла участь Югославська народна армія – загинуло біля 6 тисяч чоловік [2].

Громадянська війна у Хорватії в червні 1991 року поширилася з хорватської землі на Боснію і Герцеговину. Ця війна ускладнювалася етнічним складом країни та нерівномірним розташуванням національних меншин територією країни.

6 квітня 1992 року країни Європейського Союзу визнали незалежність Боснії і Герцеговини. Одразу ж після цього спочатку у Сараєво, а потім і в інших регіонах республіки почалися сутички озброєних формувань етнічних общин, які незабаром переросли в широкомасштабний кривавий конфлікт.

Оскільки громадянська війна на теренах колишньої СФРЮ набирала обертів, а воєнний вихор примусив 300 тисяч осіб покинути житло та стати біженцями у власній країні, Президія СРЮ звернулася до ООН з проханням скерувати в країну військові сили ООН. З таким же проханням виступив і Президент Хорватії. У березні 1992 року для нагляду за демілітаризацією зон під захистом ООН в районі Дубровника було розгорнуто Сили ООН з охорони

(СООНО). Згідно з документами ООН вищеозначені сили мали іншу назву – ЮНПРОФОР (UNPROFOR – United Nations Protection Force).

ЮНПРОФОР були створені згідно з Резолюцією 743 Ради Безпеки ООН від 21 лютого 1992 року з метою сприяння політичному врегулюванню югославського конфлікту та захисту цивільного населення [3].

Їхнім завданням було забезпечення діяльності аеропорту в столиці країни Сараєво, надання гуманітарної допомоги, контроль за військовими польотами у просторі над Боснією й Герцеговиною.

Світове товариство намагалося зробити все можливе, щоб припинити безглузде кровопролиття, тому Генеральний секретар ООН Бутрос Галі звернувся з проханням до керівництва України, Франції та Єгипту надіслати військові контингенти до складу сил ООН у зонах конфліктів на території колишньої Югославії.

Верховна Рада України, беручи до уваги звернення Бутроса Галі та враховуючи зобов'язання України згідно із Статутом ООН, вважаючи, що участь України в забезпеченні конфлікту відповідає інтересам підтримання миру і безпеки самої України та сприяє підвищенню її міжнародного авторитету, вирішила взяти участь в операціях миротворчих сил ООН. Міністерству оборони України було доручено терміново виділити батальйон чисельністю до 420 військовослужбовців із складу Збройних Сил України [4].

Український 240-й окремих спеціальний батальйон (або Укрбат) прибув до Югославії о 17.00 29 липня і розташувався у казармах ім. маршала Тіто, які до того підготувала оперативна група.

Сектор (зона) Сараєво, місце розташування та дій батальйону, був створений 5 липня 1992 року. Спочатку тут знаходився один канадський батальйон, але через надмірну напругу було вирішено скерувати туди український, французький та єгипетський батальйони.

На 240-й окремих спеціальний батальйон було покладено, у першу чергу, охорону та функціонування аеропорту Сараєво, супроводження конвоїв з гуманітарною допомогою як

у місті, так і у віддалених районах країни, охорону району свого розташування, забезпечення ремонту систем водо- і електропостачання. Крім того, в завдання батальйону також входило сприяння обміну військовополоненими, тілами вбитих, а це було пов'язано з великим ризиком.

Українські миротворці повинні були здійснювати патрулювання п'ятсотметрової зони навколо казарм Тіто, яка була звільнена від важкого озброєння протидіючих сторін. У розпорядження штабу сектора Сараєво виділявся взвод швидкого реагування [5].

У серпні 1992 року батальйон провів 199 конвоїв, в жовтні вже біля 250, а в листопаді – понад 400 [6].

Відчути, що у Сараєво йде найсправжнтя війна, українським воякам довелося з перших же днів. Протягом першого тижня після прибуття в пункт дислокації перших українських миротворців загинуло три та було поранено 21 військовик.

Як висловився перший командир Укрбату полковник В.Сидоренко у той час: "Взагалі складається враження, що хтось зацікавлений в тому, щоб серед військовослужбовців ООН було якомога більше втрат. Але під час одного з обстрілів нас просто вбивали [7].

Такий розвиток подій спонукав Міністерство оборони та Міністерство закордонних справ України звернутися до керівництва ООН з пропозицією вжити рішучих заходів щодо забезпечення статусу миротворчих сил ООН у колишній Югославії.

В кінці січня 1993 року відбулася перша ротація особового складу 240-го окремого спеціального батальйону.

Слід зазначити, що під час ротації деякі військовослужбовці покинули батальйон внаслідок того, що не витримали бойового навантаження, втомилися ходити прихилившись і прокидатися від вибухів снарядів.

Новий склад Укрбату очолив підполковник Іван Кива. Поповнення батальйону прибуло з Одеського та Прикарпатського військових округів і пройшло підготовку в учбовому центрі (м. Миколаїв), причому вояки прослухали курс історії і географії регіону.

У січні – лютому 1993 року батальйоном було проведено 226 конвоїв, в яких знаходилося 316 автомобілів з гуманітарною допомогою [8].

Відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН 824 і згідно з наказом командування сил ООН, 9 травня частина Укрбату була перекинута до міста Жепа, в якому жили мусульмани.

Українська рота контролювала територію загальною площею 100 квадратних кілометрів за допомогою 8 контрольних пунктів.

За два місяці перебування у Жепі нашої роти значно покращився стан із гуманітарною допомогою, місцеве населення здало 115 одиниць вогнепальної зброї.

У червні 1993 року Секретаріат ООН звернувся до постійного представника України з пропозицією розглянути на відповідному рівні питання про доукомплектування Укрбату в складі миротворчих сил на території колишньої Югославії.

З 15 липня 1993 року почалася друга ротація 240-го окремого спеціального батальйону. Укрбат очолив підполковник С. Резніченко.

У червні 1993 року до України з офіційним візитом завітав Генеральний секретар ООН Бутрос Галі. На зустрічі з Президентом України Л.Кравчуком він обговорював також питання про збільшення українського військового контингенту в силах ЮНПРОФОР [9].

19 листопада 1993 року Верховна Рада України ухвалила постанову "Про збільшення чисельності батальйону Збройних Сил України в миротворчих силах ООН на території колишньої Югославії та надсилку групи військових спостерігачів" [10].

Верховна Рада України встановила граничну чисельність українських військ, відряджених до сил ООН в колишній Югославії до 1220 військовослужбовців, які мали входити до складу мотострілецьких підрозділів, підрозділів забезпечення, групи офіцерів на командно-штабних посадах та групи військових спостерігачів.

Згідно з названою постановою Україна також надавала для нових видів миротворчих операцій своїх військових спостерігачів в кількості 20 чоловік.

Після збільшення свого контингенту у складі миротворчих сил ООН в колишній Югославії Україна ввійшла до першої двадцятки країн, які брали участь у миротворчих операціях.

26 січня 1994 року почалася третя ротація 240-го окремого спеціального батальйону, яка закінчилася 10-го лютого. У складі батальйону був створений новий підрозділ – медична рота, тому вперше до Боснії прибули військовослужбовці-жінки. Командиром батальйону був призначений підполковник Володимир Коцеруба [11].

Досягнення українських миротворців були відзначені військовим керівництвом України. Перший Бойовий прапор, виготовлений для вручення окремим частинам, об'єднанням і з'єднанням Збройних Сил України, у лютому 1994 року було відправлено у бойову частину – 240-й окремий спеціальний батальйон.

У зв'язку з тим, що Верховна Рада України 9 листопада 1993 року прийняла рішення про збільшення чисельності українського контингенту миротворчих сил в екс-Югославії до 1220 чоловік, Міністерством оборони України було прийнято рішення сформуванню другого миротворчого батальйону. Було заплановано, що в кожному батальйоні буде три спеціальні роти, одна інженерно-саперна рота і рота тилового та медичного забезпечення [12].

17 березня 1994 року з Миколаївського порту на теплоході “Композитор Рахманінов” до югославського порту Плоче вирушила перша рота 60-го окремого спеціального батальйону (Укрбат-2). Звідти 140 військовослужбовців маршем на техніці ввійшли у Сараєво.

На цей час чисельність ЮНПРОФОР становила понад 30 тисяч чоловік військового персоналу, включаючи 580 військових спостерігачів ООН з 34 країн. До складу персоналу входило також понад 600 цивільних поліцейських та більш як 1000 цивільних експертів [3].

Згідно з наказом командування ЮНПРОФОР 60-й окремий спеціальний батальйон (командир полковник Георгій Тележенко), першим увійшов до мусульманського анклаву в районі Горадже, що був у облозі, зробив усе можливе й неможливе для ослаблення напруги бойових дій.

Після виконання цього завдання батальйон здійснив важкий гірський перехід до містечка Глина, що на території так званої самопроголошеної Сербської Країни в секторі “Норд”.

Зона відповідальності Укрбат-2 займала 372 кв. км – і це на 555 українських миротворців. На той час в зоні зіткнулося одразу п'ять сторін протиборства: боснійські серби, хорвати, боснійські мусульмани, війська самопроголошеної Республіки Сербська Країна та мусульмани війська Фікрета Абдича.

Ледве прибувши, Укрбат-2 взявся за роботу, насамперед розмінував місця свого майбутнього розташування в пунктах дислокації спеціальних рот – у Жироваці, Петринь та Горі. Трохи згодом були перевірені всі 24 точки, де розміщалися українські контрольні пункти. Розпочалася повсякденна служба.

З 2-го листопада почалася перша ротація 60-го окремого спеціального батальйону, яка тривала до 8-го лютого. Новий склад батальйону очолив полковник Микола Шпанко.

У цей час 240-й ОСБ (Укрбат-1) продовжував розміщуватися у Сараєво і виконувати раніш поставлені завдання.

Укрбат-1 четвертої ротації, який очолив полковник Юрій Скляр, забезпечував зону перемир'я у Гораджі і Жепі.

30 листопада 1994 року в районі м. Біхач, на пропускному пункті Біхач, боснійські серби захопили український екіпаж бронетранспортера (1 офіцера і 6 його підлеглих) 60-го окремого спеціального батальйону. Захоплених було вивезено до населеного пункту Двор, де їх утримували як заручників на випадок можливих нових бомбових ударів авіації НАТО. Через п'ять днів завдяки зусиллям командування сектора "Норд" і Укрбату-2 військово-службовців було звільнено [13].

З 2-го по 28-ме лютого 1994 року відбулася п'ята ротація 240-го ОСБ – Укрбату-1. Особовий склад батальйону пройшов двомісячну підготовку за спеціальною програмою до служби у військах ООН і набув навичок, необхідних "блакитним шоломам" ООН.

З 13 по 20 червня пройшла чергова ротація 60-го ОСБ – Укрбату-2. Командиром батальйону був призначений підполковник Олександр Бобонич. Особовий склад Укрбату-2 пройшов підготовку на базі Бердичівського учбового центру.

У травні та серпні 1995 року відбулася різка ескалація бойових дій на території Боснії і Герцеговини між силами боснійських сербів та урядовими мусульманськими військами. Авіація НАТО нанесла удари по військових базах боснійських сербів у районі їхньої столиці Пале.

У відповідь на удари натовської авіації, а також з метою запобігти повторних бомбардувань, наприкінці травня 1995 року серби захопили заручниками майже 300 військово-службовців миротворчих сил ООН, з них 58 – українських. Всі військовослужбовці були з 240-го ОСБ [14].

Завдяки активним політичним та дипломатичним зусиллям особисто Президента України, керівництва Міністерства оборони, Міністерства закордонних справ всіх українських військово-службовців із контингенту ООН 7 червня було звільнено.

Більш ніж за три роки участі українських підрозділів у миротворчих операціях ООН Україна втратила 15 військово-службовців та понад 50 миротворців було поранено.

У період з 23 по 30 жовтня 1995 року відбулася шоста ротація особового складу 240-го окремого спеціального батальйону Збройних Сил України. 550 солдатів, сержантів, прапорщиків та офіцерів прибули до колишньої Югославії. Командиром Укрбату-1 був призначений підполковник Олександр Локота [15].

У листопаді 1995 року в американському місті Дейтон, штат Огайо, був розроблений пакет мирних документів з боснійського врегулювання, який підписали ворогуючі сторони 14 грудня 1995 року в Парижі.

Процес мирного врегулювання в колишній Югославії дав підставу Раді Безпеки ООН скоротити чисельність військового контингенту ЮНПРОФОР. Згідно з планом ООН був виведений в Україну 60-й окремих спеціальний батальйон. 21 листопада 1995 року Пресслужба Міністерства оборони України повідомила, що весь особовий склад 60-го ОСБ у кількості 550 чоловік було повернено на Батьківщину.

15 грудня 1995 року Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію 1031, згідно з якою ООН з 20 грудня передала НАТО повноваження щодо миротворчих операцій і надала Альянсові мандат на втілення військових аспектів Парижської мирної угоди [16].

Так, у грудні 1995 року закінчилася участь миротворців України у складі Сил Захисту ООН (ЮНПРОФОР).

Участь військового контингенту України в миротворчих операціях ООН в колишній Югославії була добрим вишколом для Збройних Сил України щодо набуття досвіду врегулювання збройних конфліктів, ознайомлення з досвідом організації та дій армій інших держав. Крім того, участь України в цих операціях значно сприяла зростанню рівня довіри до нашої держави з боку наших сусідів і зокрема НАТО.

1. *Новейшая история 1939–1975: Курс лекций / Под ред. В.В.Александрова. – М., 1977. – С.226–227.* 2. *Кандель П. Процесс распада неустойчив и бесконечен // Новое время. – 1992. – № 21. – С.31–33.* 3. *Участь Збройних Сил України в миротворчих операціях ООН на території колишньої Югославії // Політика і час. – 1994. – № 11. – С.80–82.* 4. *Постанова Верховної Рада України від 3 липня 1992 року № 2538-ХІІ. “Про участь батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об’єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії”, 22 вересня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 38. – С.1271.* 5. *Нагорянский С. Скажем спасибо нашим парням // Народна армія. – 1993. – 26 серпня.* 6. *Нагорянский С. Конвой проходит через сердце // Народна армія. – 1993. – 11 лютого.* 7. *Шкурко Д. В зоне огня постоянно находится украинский батальон сил ООН в Югославии // Народна армія. – 1992. – 18 серп.* 8. *Хало Л. В одной ооновской “связке” солдаты всех государств // Народна армія. – 1993. – 3 квіт.* 9. *Кныш В. Дадим ли ООН еще батальон? // Народна армія. – 1993. – 24 черв.* 10. *Постанова Верховної Ради України від 19 листопада 1993 р. “Про збільшення чисельності батальйону Збройних Сил України в Миротворчих Силах ООН на території колишньої Югославії та надсилку групи військостерігачів // Голос України. – 1993. – 1 груд.* 11. *Сегада С. Українські хлопці не з лякливих // Народна армія. – 1994. – 2 берез.* 12. *Радецький В. Початок року: будівництво, навчання, миротворчість // Народна армія. – 1994. – 25 лют.* 13. *Прес-центр Міністерства оборони повідомляє // Народна армія. – 1994. – 2 груд.* 14. *Згурець С. На війні спокійно не буває... // Народна армія. – 1995. – 8 черв.* 15. *Мельничук І. Курс на Сараєво // Народна армія. – 1995. – 2 лист.* 16. *Довідник НАТО. Видання присвячене 50-й річниці Альянсу. – К., 1999. – С.129.*